

Deel 2: De wereldkampioenen (8 juni – 8 juli 1990)

2.1. Het verhaal

2.1.1. De beginscenes

De eerste minuut van de film brengt gelijk de hoofdpersonen van deze aflevering in beeld: Het Günderodehuis, Ernst Simon, Gunnar Brehme, de bouwvakker uit Leipzig en Tobi, de Oost-Duitse kerkrestaurateur en conservator.

De hele film beslaat een periode van een maand: van 8 juni tot 8 juli 1990.

Ernst Simon vliegt met zijn Cessna boven het dal van de Rijn. Hij keert terug van een vlucht naar de Baltische staten waar hij voor een habbekrats expressionistische schilderijen heeft opgekocht. Hij maakt een duikvlucht naar de schitterende plek boven op een rots, waar het gerestaureerde huis van Hermann en Clarissa staat, het **Günderodehuis**. Op het dak zit **Gunnar Brehme** om een schotelantenne te installeren, want het wereldkampioenschap voetballen in Italië gaat beginnen. Bij de tweede duikvlucht roept hij zijn collega **Tobi**, want hij weet dat Ernst en Tobi vrienden zijn. Tobi pakt meteen zijn Trabant en “scheurt” naar het terrein waar Ernst zal landen.

2.1.2. De restauratie zit erop

Het is vrijdag 8 juni 1990. De restauratie van het Günderodehuis is klaar. Het pronkstuk wordt opgeleverd en ingewijd. Rudi Molz, de baas van het café in Schabbach en zijn vrouw Lenchen zijn er al om te helpen bij de voorbereidingen van het feest, maar ook Moni de vriendin van Tillmann. Laatstgenoemde legt de feestverlichting aan. De eerste gasten zijn Jana, de vrouw van Udo die –samen met de kinderen- een nieuwe auto heeft afgehaald bij Ford Köln. Bijna tegelijk komen ook Petra, de vrouw van Gunnar met haar minnaar theateragent Reinhold en haar kinderen boven. Zij zijn twee weken met vakantie geweest in Bretagne en op weg naar “huis” in München. Ze zien er akelig gelukkig uit. Dat gaat natuurlijk problemen geven.

De festiviteiten beginnen met een soort oplevering, wanneer je de vier Oost-Duitse bouwvakmensen als aannemer ziet. Ze worden bij het theehuisje geroepen en krijgen elk een roos en een premie (Nog meer dan ik dacht, zegt Gunnar) Alleen Tobi is er op dat moment niet.

Voor het inwijdingsfeest komt ook Hermann’s oudste broer Anton met zijn hele hofhouding: chauffeur, kinderen en kleinkinderen. Later blijkt ook Arnold, de zoon van Clarissa, er te zijn, maar die komt nauwelijks in beeld. Na het overhandigen van de cadeaus (o.a. een hoefijzer en een oude verrekijker) volgt een rondleiding door het huis, waarna het tijd is om naar de opening van het WK te gaan kijken, de wedstrijd Argentinië –Kameroen.

2.1.3. Gunnar is boos

Gunnar heeft steeds meer moeite zich te beheersen, waar het Petra en haar minnaar Reinhold betreft, die net doen of hij niet bestaat. In de loop van de dag richt hij zich steeds meer op de drank en op de televisie. Hij heeft zijn shirt van de Duitse Mannschaft aangehouden; een kopie van het shirt van de Duitse nummer 3, linksback Andreas Brehme, niet toevallig ook zijn eigen achternaam. Zelfs de aanhankelijkheid van zijn kleine dochter kan Gunnar geen troost brengen. Hij is de verliezer in een grote groep gelukkige mensen. Laat op de avond komt het tot een knallende ruzie tussen Gunnar en Petra, nadat Jana haar heeft gezegd toch met hem te gaan praten. Dat doet ze door te eisen dat ze gaan scheiden, dat zij de zorgplicht

van de kinderen krijgt en dat hij op 2 juli in Leipzig is om haar te helpen met de spullen die ze uit huis wil meenemen. Dat is te veel voor hem en wild zwaaiend met zijn beitel stapt hij in zijn VW-kever om naar Berlijn te verdwijnen.

De party is over, het is middernacht en Anton en zijn menagerie gaan naar huis. Hermann en Clarissa hebben dat allemaal niet meegekregen, want ze zijn halverwege de avond weggesneken naar de wijngaard, om daar in het licht vanuit het Rijndal samen van hun geluk te genieten. Ze plannen een sabbatical year om eindelijk samen te kunnen zijn in hun droomhuis. Als ze terug komen is iedereen al naar bed en zien ze hoe in de voorraadschuur Moni Tillmann tot extase brengt. Alleen de geit, die ze die dag hebben gered van de jagende wijnboer en buurman, zegt nog wat tegen ze.

2.1.4. De vliegreis van Ernst en Tobi

De volgende morgen vroeg- alle gasten in het Günderodehuis slapen nog- begint Ernst alweer aan een nieuwe vlucht op verdwenen kunst op te sporen. Hij heeft Tobi, die vloeiend Russisch spreekt, overgehaald om mee te gaan de uiteenvallende Sovjet-Unie, waar hij kunstschaten weet die in archieven zijn opgeslagen. Ernst heeft een soort verzamel-fobie; hij weet zelf niet waarom hij zo bezeten is. In de buurt van Berlijn moet de Cessna een tussenlanding maken door brandstofgebrek. Ze komen op Marxwalde, een DDR luchtmachtbasis in staat van verval, waar men ook bruikbare materialen tegen schrootprijs van de hand doet. Daar loopt Tobi majoor Gies tegen het lijf, de man die hem als dienstweigeraar destijds in elkaar geschopt heeft, waardoor hij een blijvende handicap heeft. Hij weet nog precies de plek waar het gebeurde: vlak bij een enorm standbeeld van Lenin. Tobi krijgt enige genoegdoening door de majoor ter verantwoording te roepen en af te blaffen. Als hij hoort waar het Lenin-beeld nu staat, chartert hij een vrachtauto en laat het beeld bij majoor Gies thuis in de tuin zetten.

Als Ernst en Tobi de volgende morgen wakker worden in een pension blijkt het beeld naast hun kamer te staan. Tobi is gewaarschuwd. Het oude systeem van de communistische machthebbers werkt nog steeds en dat betekent dat ze hun Russische kameraden ook wel geinformeerd zullen hebben over de illegale komst van de Cessna. Ernst slaat de waarschuwing in de wind en vliegt alleen verder. Tobi koopt de legertruck en brengt het Leninbeeld naar Dresden, waar hij zijn oude burgerrechtencomit  wil helpen bij de overgang naar de nieuwe tijd.

2.1.5. Gunnar in Berlijn

Gunnar bouwt in Berlijn een carrière op als zgn. Mauerspecht,. Hij probeert zijn brood te verdienen met het hakken en verkopen van stukjes originele Berlijnse muur. Hij is echter niet de enige en hij besluit al de prijzen te laten zakken, tot (ook zijn Brehme shirt en een foto van hem in een dagblad spelen een rol) een manager van filmmaatschappij Warner Brothers zijn pad kruist. Hij moet offerte maken voor een miljoen kerstpakketjes gevuld met een stukje muur. Eerst lijkt de deal mis te lopen, maar in combinatie met een Karl-marx-orde, krijgt hij de opdracht, die hij dan nog wel voor elkaar moet zien te krijgen, zonder dat zijn woning (leeg achtergelaten door een vage vriend) in elkaar stort. Het lukt hem echter om een vrouw aan de fabricage van de Karl-Marx-ordes te zetten. Bovendien krijgt hij contact met zijn schuwe bovenbuurvrouw.

2.1.6. Een paar losse vermeldingen

Zelfs met deze lange samenvatting zijn er nog scènes ongenoemd gebleven. Om ze aan te stippen:

- Tijdens het feest op het Günderodehuis komt Hartmut, de oudste zoon van Anton in gesprek met Hermann. Daar wordt de aanzet gegeven voor het verhaal van latere dele; de strijd met zijn vader om het bedrijf.
- Ook Udo is klaar met zijn werk. Hij keert terug naar Leipzig en gaat huizen opkopen om ze grondig op te knappen.
- In Leipzig is het laatste deel van de strijd tussen Gunnar en Petra gesitueerd. Uiteindelijk helpt hij haar toch bij het uitruimen van het huis, waarbij ze hooghartig afscheid neemt van alles wat met de DDR te maken had.

2.1.7 Weltmeister

De finale van het WK verenigt alle Duitsers. Duitsland speelt op zondagavond 8 juli 1990 in Rome de finale tegen Argentinië en wint –vlak voor tijd door een penalty die benut wordt door- ja wie anders- Andreas Brehme.

Gunnar staat op dat moment nog op de muur te hakken, maar hij wordt door dolle supporters op de schouders weggevoerd.

Arnold de zoon van Clarissa, lijkt het niets te interesseren, maar als het zover is maakt hij een vreugdedans.

In Schabbach wordt de overwinning beleefd in het cafe van Rudi Molz

In een concertzaal waar Hermann dirigeert lijkt het gejuich tot in de zaal door te dringen.

In Rome tenslotte juicht Udo en zijn gezin voor het Colosseum, want ze hebben de wedstrijd gezien.

De enige die het echt niet interesseert is Tobi. Hij is met zijn Leninbeeld doorgereden naar de Hunsrück om vast te stellen dat er na drie weken nog steeds geen teken van leven van Ernst is. Hij vreest het ergste. Hij laat het beeld achter op het erf bij Ernst. Dat is het einde van de film.

2.2. Verhaallijnen

Het tweede deel de stempel van het veelvoud aan verhaallijnen.

- Hermann en Clarissa, die de inwijding van het G nderodehaus vieren.
- Ernst die zich –op zoek naar spoorloos verdwenen kunstwerken- op weg begeeft naar het “wilde oosten”.
- Tillmann en Moni, die hun kleine geluk zo sympathiek in beeld brengen.
- Tobi, die in Marxwalde afrekent met zijn vroegere kwelgeest de kapitein Gies.
- Udo, die als bestrijder van schadelijke instanties, zijn geluk in Leipzig beproeft.
- Gunnar, de in de steek gelaten echtgenoot, die in Berlijn succes boekt.

Bij dat alles wordt Duitsland ook nog eens wereldkampioen voetbal. Anders dan in het eerste deel laat Reitz zijn figuren zich meer en meer en dringt zo dieper in hen door. In een interview stelt Edgar Reitz dat het geen toeval is, wanneer een land wereldkampioen wordt. Daarvoor is ook een principieel optimistische, of zelfs euforische stemming van de bevolking nodig, zoals die vlak na “de Wende” in Duitsland heerste. Toch weerstaat Reitz de lokroep om een beeld op te roepen van “Vrede, Vreugde, alles koek en ei”. Naast de stemming van pioniers en van wederopbouw confronteert hij ons ook met onaangename beelden, gevoelens, geuren en waarheden.

Hermann en Clarissa komen uiteraard wel voor in deze aflevering, maar meer als “coulisse” voor de handelingen van anderen. Ze zijn zeker niet de hoofdpersonen. Daarbij vallen vooral de houterige, mechanische gebaren van Henry Arnold, de vertolker van Hermann, op.

2.3. Toelichting en commentaar

2.3.1. De sfeer van Oost-Duitsland

In totaliteit biedt deze aflevering een terugblik op het destijds nog „wilde oosten”. Speciaal de episode van Gunnar is, niet alleen op grond van de uitstekende acteerprestatie van Uwe Steimle, maar ook vanwege zijn originaliteit en pregnantie het symbool voor de hele film. Bij alle (vermeende) humor wordt de situatie in Oost-Duitsland kort na de Wende als triest en hulpeloos geportretteerd en bestempeld met onzekerheid, wantrouwen en ontbering. De vraag zal zijn of de mensen die destijds daar gewoond hebben, dat ook zo hebben beleefd. Hoe is de film „drüben“overgekomen?

„Over iets dat ik niet zelf heb meegemaakt, kan ik geen goed draaiboek schrijven, zo heeft Reitz ook eens in een interview gezegd. Daarom stond hem voor de verhaallijn „Oost“niemand minder dan Thomas Brussig ter zijde. Aan hem danken we waarschijnlijk de tragikomische figuur van Gunnar, die aan de films 1 en 2 kleur geeft. Natuurlijk zorgt Reitz zelf voor de nodige humor, maar Brussig heeft een hele reeks markante geurmerken geplaatst, die bijdragen aan de kwaliteit van het verhaal. In een interview heeft Reitz overigens gezegd dat het niet nog niet eens Brussigs levenservaring in Oost-Duitsland was, die de samenwerking zo vruchtbaar maakte (Brussig stamt namelijk uit Oost-Berlijn en heeft daarom geen directe relatie met de Saksische mentaliteit), maar veeleer het generatieverschil.

2.3.2. Overtuigende rol Gunnar

Het optreden van Gunnar in het eerste deel is nogal hectisch, in het tweede deel is dat gevoel weggefallen. Tevoren waren er nogal wat Duitse kijkers sceptisch over de bezetting van deze rol. Persoon en gezicht van Uwe Steimle waren te zeer gekoppeld aan eerdere rollen die hij speelde, o.a. als politiecommissaris in de serie “Polizeiruf”. Werd. Zijn invulling van Gunnar was voor iedereen overtuigend. Er wordt nu niet meer gezegd: “Hé, daar heb je die commissaris uit Polizeiruf!”, maar “Dat is toch die Gunnar uit Heimat 3”.

Klasse is de geschiedenis van Gunnar die een leegstaande woning betreft en de aankondiging van een relatie met de buurvrouw die geen woord zegt. Het is roerend om te zien hoe Gunnar de prijs van zijn stukjes muur wijzigt op het aanplakbiljet: het ziet er zo gepast onprofessioneel uit. De scène met het officiële gesprek van Gunnar (kostuum en stropdas) met de vertegenwoordigers van Warner Brothers overtuigde dramaturgisch wat minder. De vrouw bij WB die Gunnar suiker en melk brengt, lijkt overigens sterk op Petra: een rode jurk en blonde haren. Bij Reitz bestaat geen toeval.

De vraag: wat er in dat vaalgroene tasje van Gunnar zit, is reeds behandeld bij deel 1. Eén keer is de kleur van dat tasje van groen in blauw veranderd. Wat is daar gebeurd?

Gunnar wil zijn trouwring weggooiden. Dat kennen we nog uit DZH, toen deden Schnüsschen en Hermann het echt, terwijl Gunnar het (nog?) niet doet. Komt het omdat hij nog steeds hoopt dat Petra bij hem terug keert, of realiseert hij zich hoeveel zo'n ring waard is; geldt dat hij goed kan gebruiken.

De opstelling van Petra komt overtrokken over. Ze laats zich wel erg makkelijk bedwelmen door de voordelen van het westen om vervolgens alles uit haar verleden, behalve de kinderen uit haar leven te bannen. Haar eisen aan Gunnar doen de sympathie balans omslaan.

2.3.3. De inwijding van het Günderodehuis

De inwijding van het huis lijkt op de zondag in Heimat I, wanneer de hele familie samenkomt in Huize Simon: Eduard met Lucie (rechtstreeks uit Berlijn), Robert en Pauline, Wiegand en

zoon Wilfried, de binnenplaats staat vol met auto's. Ook nu, bijna 55 jaar later, komt men allemaal samen in één huis, terwijl er een heleboel auto's geparkeerd staan. De hele wereld is veranderd, maar mensen doen nog steeds dezelfde dingen. Toen gaf Eduard aan kinderen uitleg over de auto van Lucie, nu doet Hartmut het over zijn wagen. Maar liefst 35 minuten duren de beelden van de inwijding van het huis! Dan kun je nog moeilijk beweren dat het allemaal veel te snel gaat in Heimat 3.

Terugkerend naar de overrompelend snelle start van Heimat 3. Was het niet een idee geweest de serie te laten beginnen met de inwijding van het Günderodehuis? Het is immers een klassieke vertelmethodiek om alle personen die voor het verhaal van belang zijn te verzamelen op een feest. Denk bijvoorbeeld aan de opening van "The Godfather". Op zo'n manier kun je de kijkers nieuwsgierig maken naar de onderlinge relaties, die men ten dele al zou kunnen raden. Ook in Heimat 1 hanteert Reitz succesvol deze elliptische vertelwijze. De kijker (of lezer) wordt meer betrokken als hij gaten in de aangereikte informatie zelf in kan vullen. Het materiaal van deel I had dan gebruikt kunnen worden voor flashbacks, bijvoorbeeld over de bouw van het huis. Sommige kijkers had het mooier gevonden om wat betreft de verhouding tussen Hermann en Clarissa voor een voldongen feit geplaatst te worden. De gekunstelde ontmoeting op de avond dat de muur viel had achterwege kunnen blijven. Wreekt zich hier de behoefte om alles te willen verklaren.

2.3.4. Ernst en Tobi op pad

Over de relatie tussen Ernst und Tobi zijn vragen te stellen. Reitz heeft niet aangegeven hoe die band tot stand kwam. Er is geen aanwijzing dat het hier een seksuele relatie betreft, hooguit het feit dat ze in het pension in Marxwalde op één kamer slapen. We weten echter dat Tobi een vriendin en een dochter heeft, terwijl van Ernst bekend is (zie ook H3 deel 5 Die Erben, of H1 laatste deel waarin hij met een nieuwe geliefde in de zweefmolen zit) dat hij zeker geïnteresseerd is in het vrouwelijk geslacht. Hoe het ook zij; als koppel zetten ze een mooi uitstapje neer. De beelden van hen (als intermezzo van het inwijdingsfeest): van het meisje in de kar, van een plant en van een boom; ze kleuren de scène. Echt Reitz! Ondertussen moet je denken aan Wiegand die dacht dat je alles met geld kon kopen; Ernst doet nu precies hetzelfde. Hij is nog niet zo veel veranderd sinds hij (HEIMAT 1, 1980) langs de dorpen trok om antieke houten deuren en vensters op te kopen en te vervangen door kunststofexemplaren.

Geroemd wordt het beeld van de rode kleur die uit de motor van de straaljager komt. Daar staat tegenover dat er aanmerkingen zijn op de scène op de luchtmachtbasis. Sommigen vinden hem te langdradig en te "mannelijk". Maar daar stap je over heen, zodra je dat enorme beeld van Lenin ziet, dat achter de bomen over de weg 'schuift' met passende muziek.

Het schilderij boven de bedden van Tobi en Ernst straalt dezelfde sfeer uit als het schilderij op de slaapkamer van Maria Simon.

De Lenin-scene is voor sommige kijkers een van de hoogtepunten van H3. Daar zit heel veel in verwerkt: humor en ironie, het gevoel de vrijheid herwonnen te hebben, bedreiging, wederzijds begrip tussen Ossies en Wessies (Ernst heeft begrip voor de wens van Tobi om wraak te nemen), maar tegelijk wederzijds onbegrip (Ernst kan niet begrijpen waarom Tobi het Leninbeeld voor het pension opvat als een waarschuwing)

En dan dat prachtige beeld hoe Lenin landt: de geschiedenis van Oost-Duitsland krijgt een plaats in West-Duitsland.